

Izvorni znanstveni rad
UDK 929.7 Zrinski-Frankopan 94(497.5)“16“
Primljeno 2010-03-18

O ZRINSKO-FRANKOPANSKOJ UROTI

Uz 340. obljetnicu

Franjo Pajur, Zagreb

Sažetak

Zrinsko-frankopanska urota (1671.) završila je smaknućem Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana (dalje još Nadaždija i Tattenbacha). Pripadajući posljednjima od svoga roda, njihova je smrt značila i zator dviju velikaških loza, frankopanske i zrinske, koje su na cjelokupni život hrvatskog naroda bitno utjecale gotovo pola tisućljeća. Iako je proces imao prigodnu juridičku formu – zaseban sud, ipak je predstavljao flagrantno kršenje pravnih normi, tj. povredu staleških prava, jer je ugarskim i hrvatskim velikašima mogao suditi samo ugarski državni sabor. Dakako, konfiskacijom njihovih imanja (samo od Nádasdyja, najbogatijeg baruna krune - 189.000 guldena) popunio je kralj fisk, dobroano ispražnjen troškovima barokne raskoši Dvora odnosno politike “visokog stila” (pariranje Luju XIV.), te nije daleko od istine izjava da su Zrinski i Frankopani “za buntovnike proglašeni i udavljeni samo zato, jer se Nemcem htelo hrvatskih imanjah” (Starčević). I dok se car Leopold bavio organizacijom svoje barokne svadbe i spletkama glede španjolske baštine, naši su urotnici krvarili na predziđu kršćanstva, a u stankama između dvije provale, dvaju pohoda, dviju bitaka ili dvaju ratova uspijevali ponešto i napisati, prikupiti umjetničkih predmeta, ženiti se, imati djecu, ukratko – živjeti. Možda su braća Zrinski i bili “tipični velikaši XVII. stoljeća, ljubitelji sjaja, lovova i rata, ali i umjetnosti i knjige” (Kombol), no jamačno ne i rata à la turca, ali - reći će u jednoj brošuri Nikola: “ovdje nam je živjeti, ovdje umrijeti”. U sveopćoj pljački zrinsko-frankopanskih dobara (koje se nije libilo ni Njegovo Veličanstvo prisvojivši, između ostalog, skupocjeni svileni pokrivač s Petrova kreveta!) uništeni su mnogi dokumenti, tako da je ostala dvojbeno godina Frankopanova rođenja. Držim kako je pretežito zanemarivan podatak iz izvješća mletačkog poslanika u Beču, Zorzija, u kojem ovaj Frankopanovo sudionništvo u uroti pripisuje “vrućoj krvi mladosti od ne još dvadeset osam godina” relevantan, naravski sve dotle dok se eventualno ne pronađe točna godina Frankopanova rođenja. Dakako, u galantnoj povijesti Habsburgovaca to “discipliniranje kičme” podanika krunskih zemalja bila je tek jedna, možemo reći, od neznatnijih epizoda; za nas pak Hrvate i našu povijesnu okomicu, ipak nešto znatnije.

Ključne riječi: Zrinski, Frankopani, urota, Habsburgovci, barok

U Wiener Neustadtu, 30. travnja 1671. godine, smaknuta su dvojica posljednjih izdanaka dviju najznatnijih hrvatskih velikaških obitelji: toga su dana, naime, "o dezeti ore" - a zbog nevjere (*notam infidelitas*) spram svoga vrhovnog vladara - u Bečkom Novom Mjestu dekapitirani nasljedni vazali Njegovog Veličanstva Leopolda I. - *Franciscus Frangepan von Tersatz i Petrus von Zrin* - jer "politički nauk je jasan: kad padne glava, onda ostali dijelovi pobunjeničkog tijela gube život i pokret".¹

Događaj se u povjesničarskoj literaturi njemačkog govornog područja često naziva "velikaška urota u Ugarskoj" (*Magnatenverschwörung in Ungarn*) s pobrojanim čelnicima² ili pak - zahvaljujući djelu mađarskog povjesničara Gyule Paule-
ra - govori se o uroti pod vodstvom palatina Wesselényija³. Mi smo, a što zacijelo odgovara činjenicama, navikli govoriti o "zrinsko-frankopanskoj uroti", koji je naziv, čini se, prvi među povjesničarima upotrijebio Johann Graf Mailáth u drugom izdanju svoje "Povijesti Mađara".⁴

Našem terminu u prilog govore i neke činjenice, tako primjerice: jedan od prvotnih i do svoje pogibije jamačno najglavniji vođa urote bio je Nikola Zrinski⁵, koji je doduše spjevao "Adriai tengernek Syrenia", ali se u pismu podžupanu zagrebačkom Ručiću i ispričao "kako se time nije odrodio i kako je svjestan da je Hrvat i, osobito, Zrinski".⁶ Isto tako, sam "Leopoldo po bosioy milosti izabrani rimski cesar etc." u proglasu "svim i svakomu, datum u varošu našem bechkom

¹ "der Politicorum Lehr ist clar: capite amputatio caetaras corporis rebellis partes vitam et motum amittere" - Rački, Franjo *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana* Zagreb 1873., str. 87

² Primjerice: Marker, Thomas B. *Doppeladler und Halbmond* Graz – Wien – Köln 1982, S. 40-41

³ Pauler, Gyula *Wesselényi Ferencz nádor és társainak öszezsküvése* (1664.-1671.) Budapest 1876

⁴ "Die Zrinni-Frangepanische Verschwörung" - naslov poglavlja u 2. izdanju (I. izdanje – g. 1831) djela: Mailath, Johann *Geschichte der Magyaren, Fünfter Band*, Wien, 1853, S. 286-322

⁵ "Ein großes Unglück war es, daß Graf Niklas Zrinyi zu eben dieser Zeit von einem Eber auf der Jagd zerrissen wurde. Er war unter den ungrischen Großen der gebildeteste, klügste, gemässigtste (spac. F.P.); vielleicht hätte er manches Übel verhüten können" – Mailath, *Geschichte der Magyaren ...* nav. dj. S 287; "D u š e v n i i p r i o d n i (spac. F.P.) vodja nezadovoljnika bijaše Nikola Zrinski." - Šišić, Ferdo *Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine u: Posljednji Zrinski i Frankopani* (zbornik) Zagreb 1908., str. 30; "... Ugarska izgubi u njem u č e n a č o v j e k a , u m n a p o l i t i k a , v i e š t a p i s c a , (spac. F.P.) kakovih je malo imala, premda niti je Ugarska niti Hrvatska znala cieniti i umiela razumjeti ovoga izvanrednoga muža, dok je živio." - Kukuljević-Sakcinski, Ivan *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita* Zagreb 1869., str. 286; "... on je s pravom bio priznat kao n a j u m n i j a i n a j b o l j a (spac. F.P.) plemićka glava čitave ondašnje Hrvatske i Ugarske" - Bogdanov, Vaso *Historijsko značenje urote Zrinskih i Frankopana u: Likovi i pokreti* Zagreb, 1957., str. 9

⁶ "Ego mihi conscius alter sum, etenim degenerem me Croatam et quidem Zrinium esse scio" - Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 289 a što dokazuje i hrvatskim jezikom napisano pismo zagrebačkom kanoniku i sisačkom kapetanu Turjaku (v. Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 292)

dan 30. marcha 1670” govori o “puntareniu i neveri puntara bandisanoga i proskribovanoga Petra groffa Zrinskoga”⁷. Nadalje, u spisima o zavjeri često se navodi sintagma “rebellio Zrini”⁸ odnosno “der Graff Zrinischen und Frangepanischen rebellion”⁹.

Budući posljednji od obitelji,¹⁰ njihova je smrt značila i zator dviju velikaških loza, frankopanske i zrinske, koje su na cjelokupni život hrvatskog naroda bitno utjecale gotovo pola tisućljeća: od prvih Šubića Bribirskih preko, zamjenom Ostrovice za Zrin (1347.), dobivenog pridjevka Zrinski i pomaka k sjeveru, sve do Međimurja i Ugarske, odnosno prvih knezova Krčkih, pa preko Nikole IV. kojemu papa Martin V. potvrđuje navodno podrijetlo od rimskih Frangepana, čije kroatizirano ili izvorno prezime otada nose - sve do wienerneustadtskih tragičara, ove su plemićke obitelji iznjedrile mnogobrojne odličnike (banove, generale, biskupe) naše povijesti e da bi jednim “befelom”, kako je nalagala osuda, valjalo iskorijeniti svako sjećanje na njih (*dessen gedächtnüss vor der Weldt aussgetilgt*)¹¹. Dakako, “befel” je imao prigodnu juridičku formu: zaseban sud (*iudicium delegatum*) koji se u svom presuđivanju, a kao što je to već uobičajeno, pozivao na pravdu (kršeći istu, jer je urotnicima mogao suditi samo ugarski državni sabor, a i sama je presuda, uostalom, donijeta prije nego što se započelo s istragom¹²) itd. - no ipak je iza svega stajala jedna osoba: “Leopold von Gottes Gnaden erwölter römischer Kaiser etc.”, koji još poput Pilata u pismu grofu Czerninu noć uoči smaknuća pere ruke od onoga što će se sutra, da bi bila zadovoljena pravda, dogoditi trojici grofova a što je “*contra mia voglia, ma per obligo del mio offitio*”!¹³

Štošta je ova “offitio” nalagala mlađem sinu cara Ferdinanda III. i njegove prve žene Marije Ane, kćeri Filipa III. od Španjolske, otkako je zahvaljujući preranoj

⁷ Lopašić, Radoslav *Nekoliko priloga za poviest urote Petra Zrinskoga i Franje Frankopana* Starine XV, Zagreb 1883. str. 118-119

⁸ “*in Sachen die Peter Zrinische Rebellion und Conspiration betreffend*” - Unutarnjo-austrijska vlada i dvorska komora predstavlja caru Leopoldu o parnici proti Ivanu Erasimu gr. von Reinstein und Tattenbach, Rački, *Izprave ... nav. dj.* str. 355

⁹ Rački, *Izprave ... nav. dj.* str. 107

¹⁰ Ne računajući, dakako, Ivana Antuna, sina Petrova, koji je zbog očeve pobune izgubio sve časti, bio pod stalnom paskom (često i u pravom kućnom pritvoru), a na koncu 1680. doživotno utamničen zbog navodne veleizdaje te 1703. u zatvoru i umro, kao i Adama, sina Nikolina, kojega u bici kod Slankamena 1691. topovskim hicem “s traga ustrelise”, što je dalo povoda sumnji kako je namjerno ubijen. Doduše, budući da je Adam bio bez potomaka, nakon njegove pogibije i drugi je dio imanja grofova Zrinskih pripao Dvoru.

¹¹ Rački, *Izprave ... nav. dj.* str. 554

¹² “*Die österreichische Regierung hat seine (Petra Zrinskoga) Beraubung und exemplarische Bestrafung schon vor der Einleitung der Untersuchung beschlossen*”. - Lilek, Emilijan *Charakteristik der kroatischen Verschwörer Petar Zrinski, Fr. Frankopan und der Katarina Zrinska im Lichte der historischen Wahrheit* Celje, 1928.

¹³ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ... nav. dj.* str. 69

smrti starijeg brata, prijestolonasljednika Ferdinanda IV. (*“kojega smrt”* - po Vitezoviću - *“znamenuvala je repata zvezda o spravišću viđena u kôm je on na kraljevstvo rimsko odebran, na polovicu temna”*)¹⁴ okrunjen za ugarskog (1655.), češkog (1656.) kralja odnosno izabran za 11-og rimsko-njemačkog cara iz kuće Habsburg (računajući od prvoga, kojeg je njegov suparnik Otokar II. Češki posprudno nazvao *“Bruder Rudolf mit der Kapuze”*).

Između ostalog, tri puta se ženio i imao šesnaestero djece u stilu one korvinovske *“Ratove neka vode drugi, ti se, sretna Austrijo, vjenčavaj/ženi”* (*Bella gerant alii, tu felix Austriae nube*), izgradio ili bolje rečeno dogradio jedno krilo Hofburga danas poznato kao *“Leopoldinischer Trakt”*, protjerao Židove iz Beča i Donje Austrije navješćujući neka kasnija *“konačna rješenja”* ovog *“pitanja”*, sklopio sramotni mir (*Schandfriede*) s Turcima u Vasváru dajući neposredan povod zrinsko-frankopanskoj uroti i konačno - dao pogubiti urotnike: Zrinskoga, Frankopana, Nádasdyja i Tattenbacha a konfiskacijom njihovih imanja (samo od Nádasdyja, najbogatijeg baruna krune - 200.000 guldena) popunio fisk¹⁵, dobro no ispražnjen troškovima barokne raskoši Dvora odnosno politike *“visokog stila”* (pariranje Luju XIV.).

I dok *“Mi Zrinsky Miklos vekovečni grof etc. ... našega verne sluge kneza Andraša Rasauera ... da nam vu našoj potrebsčine ne skratil dati sto zlatih dukat cekinov ... sverhu imanja i ladanja vu zalogu Sakanye i Kuhani Verhu”*¹⁶ odnosno *“My Gozpodin Petar vikovichni Groff od Zrinia etc. w nekoih nassih ztanoutih potrebinah y dugouanah, prieszmo w ime poszudbeno sto dukat vogerskih od zlude nasega Gersich Giurgia, radi koih penez prietih daszmo jim iedno szello”*¹⁷ odnosno *“Mi Markez Ferenac Frankopan, grof od Teržca vikovični, Senja, Kerka i Modruš ... smo dali gospi Ani Lovinčić i nje ostanku dvor pod Novim gradom Ripnak imenovan ... pod summu rajnški osam sto i melioratije jesmo joj priali sto rajnški”*¹⁸ - braneći tim novcem *“ostanke orsaga”*, na habsburškom je dvoru vrijeme *“visokog baroka”* i uspona Monarhije kao velesile.

Najznačajniji barokni habsburški vladar, *Leopoldus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus*, ženi 1666. infantkinju Margaretu Terezu od Špa-

¹⁴ Ritter-Vitezović, Pavao *Kronika u: Zrinski, Frankopan, Vitezović* MH Zagreb, 1976., str. 466

¹⁵ Tajna konferencija održana 20. ožujka 1670. u Beču pod predsjedanjem kneza Lobkowitza predlaže caru Leopoldu da: *“E. K. M. können mit Gottes Hilff bey ime Zrin vnd Nadsdi vnd andern Complicibus gute extraordiniaire Mitl vberkomben, daraus Armeen werben vnd vnderhalten vnd noch viel Schulden zahlen”* - Rački, *Izprave ...* nav. dj. str. 90

¹⁶ Laszowski, Emil *Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana* Grada za gospodarsku povijest Hrvatske knj. I. Zagreb 1951., str. 82

¹⁷ Kukuljević-Sakcinski, Ivan *Njekoliko hrvatskih listinah bratje Nikole i Petra knezovah Zrinjskih i njihovih suprugah* Arkiv za poviestnicu jugoslavensku VIII, Zagreb 1865., str. 215

¹⁸ Laszowski, *Izbor isprava ...* nav. dj. str. 137-8

njolske, kćer Filipa IV. - poznatu još s Velázquezove slike "Las Meninas" iz 1656. godine. Sama svadba održana je 12. prosinca, no svetkovalo se gotovo cijelu godinu. Kulminacija slavlja bila je, zacijelo, izvedba opere "Il pomo d' oro", čija svečana izvedba bijaše vrhunac baroknog stvaralaštva ali i abnormalne potrebe za rasipnošću baroknog dvorskog života. Dugo planirana "festa teatrale" za koju se naročito gradilo kazalište (*Comödienhaus*) u venecijanskom stilu u dvorištu današnje *Nationalbibliothek* (cijena: više od 100.000 guldena), održana je u dva dijela: 12. i 14. srpnja povodom caričina rođendana, te je vjerojatno još jednom ponovljena. U ostvarenju ove opere sudjelovali su kompozitori Antonio Cesti, Johann Heinrich Schmelzer i car Leopold osobno, koji je komponirao 9. scenu II. čina, zatim libretist Francesco Sbarra te koreograf i kostimograf Lodovico Burnacini. Na toj veličanstvenoj predstavi bilo je nazočno puno kneževskih i drugih osoba visokog plemstva: među inima i osmanlijski poklisar za kojega je ovaj naslov predstave ("Zlatna jabuka") morao imati jedno sasvim drugo značenje - naime, Beč, već duže vrijeme osvajački cilj Osmanlija, Turci su zvali grad "Zlatne jabuke" (*Kizil Elma*). Značajan je bio i tzv. *konjski balet* koji je, pored čudesne raskoši kostima i opreme velikog broja plemićkih jahača i njihovih konja, predstavljao i moć Dvora. Mitološka radnja baleta trebala je biti u skladu sa svijetom političkih ideja tog vremena: upućenima je bilo jasno kako je *konjski balet* očevitno habsburški zahtjev za moći spram Luja XIV., prije svega s obzirom na španjolsko nasljeđe, budući da je bio posvećen Margareti Terezi¹⁹.

I dok su jedni (Leopold I.) odrastali u raskoši baroknog dvora svog oca Ferdinanda III. koji je sredinom Tridesetgodišnjeg rata na 14-mjesečno slavljenje svoje svadbe potrošio ništa manje nego 365.280 guldena, drugi su (Fran Krsto Frankopan) "stanovito u ovoj mlaki (močvarni Karlovac m.o.) vse leto i zimu potrošivši ... (od betega) ležali su".²⁰

Dok je jedan (Leopold I.) komponirao (9. scena II. čina "Zlatne jabuke"), bavio se kolekcionarstvom (prenio umjetničku zbirku svog strica Leopolda Wilhelma iz Nizozemske u Beč, stvorivši jezgru današnjeg *Muzeja povijesti umjetnosti*), priređivao fešte ("festa teatrale"), ceremonije (povodom vlastite svadbe), planirao gradnju reprezentativne rezidencije (Schönbrunn) nastojeći konkurirati "Kralju Suncu" (*Roi-Soleil*) to jest Luju XIV., drugi je (Petar Zrinski) "sa 1000 vojnika potukao u Međimurju 200 Turaka, od kojih 80 pade mrtvih a 30 uhvati; noćju utjera Turke u Muru, koju on sam preplovi. Kod Kaniže potuče 2000 Turaka sa 500 momaka vojske svoje; ubi od prvih 60. Liku poplieni, u Širokoj Kuli sruši dvorac jednog bega, zaplieni do 300 obitelji i 1000 glava marve".²¹

¹⁹ Vacha, Brigitte (Hrsg.) *Die Habsburger* Graz 1992, S. 260-261; Vajda, Stephan *Felix Austria* Wien 1980, S. 298-299

²⁰ Laszowski, *Izbor isprava ...* nav. dj. str. 101

²¹ Rački, *Izprave* nav. dj. str. 549-550

Dok je jedan (Leopold I.) gradio barokne palače kao umjetničke kulise za “svjetski teatar” (*das grosse Welttheater*) stilizirajući svoje gospodstvo a ceremonijalima dokazivao apsolutnu moć, drugi se (Petar Zrinski) “između turskog Drežnika i Slunja sastade s 1300 Turaka, koje je Deli-paša Radanković, kapetan Krupe, vodio i koji pozove Petra na megdan. Deli-pašu, koj na Petra idućega mu 200-300 koraka u susret navali žestoko (cum impetu contra me hastam torquendo pleno cursu irruit), svali kuburom mrtva.”²²

Tako je to, kad se jedan rodio na jednom od najsajnijih europskih dvorova, naime habsburškom, a drugi kao “*marmaglia*” = ološ, klatež (iz Leopoldovog pisma grofu Czerninu, 15. travnja 1670.²³) u Hrvatskoj tj. u “Aziji”, kako su se izvoljeli izraziti Njihovo Veličanstvo “Kralj-Sunce” tj. Luj XIV. (Balkan i Dunav očistiti od Slavena “*koji su Azija*”) i nešto kasnije (u XIX. st.) visokorodni knez Metternich (“*Azija počinje na Landstrasse*” tj. cesti koja iz Beča vodi prema istoku).

A ta se hrvatska “*marmaglia*” (braća Zrinski) rodila: “1620 ... Na 2 dan Roshocveta (tj. lipnja) u Csakovom Turnu (tj. Čakovcu) porodi se Miklaus, Jurja Zrinskoga Szin, strah i bics Turski” (Nikola) odnosno “1621 ... 6 dan klasna (tj. lipnja) rodi se (u Vrbovcu) Zrinyi Petar, Jurjev sin”²⁴ (Petar), da bi nakon prerane i po nekima dvojbene očeve smrti u Tridesetogodišnjem ratu (Juraj Zrinski “*kod Wallensteinovog stola otrovanom rotkvom počašćen, umre od otrova u Požunu dne 18. prosinca 1626. navršiv jedva dvadeset devetu godinu*”²⁵), majčine preudaje (za Nikolu Malakocija Susedgradskoga), i skrbništva (zagrebački skrbnik Domitrović odnosno poslije njegove smrti četveročlano povjerenstvo na čelu s bliskim rođakom Battanyjem), sasvim netipično za “*Azijate*”, završili “*ježovitski*” humanior u Grazu (1630.-’34.) odnosno retoriku u Trnavi (1634.-’36.). Jezuitskom školovanju usprkos, nisu Zrinski kao Leopold I. - koji budući za duhovničko zvanje određen dobiva također temeljno teološko-znanstveno obrazovanje od jezuita - ciljeve protureformacije stavljali iznad svih drugih političkih ciljeva. Razlog je tomu, možebiti, djed Juraj (po Bedekoviću - njihov fatum) koji je zabacio vjeru rimsku i primio protestantizam²⁶ ili pak, što je vjerojatnije, činjenica da se u “ostacima ostataka nekoć velike i slavne kraljevine Hrvatske” (*reliquiae reliquiarum olim magni et incltyi regni Croatiae*) nije mogla voditi druga politika osim protuturske, a nakon uskraćene podrške vladara i - protuhabsburška!

²² Rački, *Izprave* nav. dj. str. 550

²³ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 69

²⁴ Ritter Vitezović *Kronika* u: Lukjanenko, A. M. *Političeskaja i literaturnaja dejatelnost bratev Zrinskih i Franca Frankopana* Kiev 1911., str. 75

²⁵ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 63 a na temelju: ... - Rattkay, Juraj *Spomen na kraljeve i banove kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* Zagreb, 2001., str. 255

²⁶ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 66-7

Nakon završena školovanja braća putuju u Italiju: u Rimu ih prima papa Urban VIII. i daruje im svoju zbirku pjesama a što će, zasigurno, biti jedan od poticaja da Zrinski zamijene dotadašnje mecenstvo hrvatskog plemstva nad književnošću aktivnim stvaralaštvom i to, gotovo istodobno, na dva jezika.

Punoljetnošću počinje, kao što je to već bilo uobičajeno na “predziđu kršćanstva” a s lozinkom *Vincere aut mori* (Petar) odnosno *Sors bona nihil aliud* (Nikola), njihova vojnička karijera: od naslijeđene legradske i međimurske kapetanije preko slunjske, velemeričke, žumberačko-uskočke i senjske kapetanije (Petar) odnosno *Croatorum omnium generalis* (Nikola) do hrvatskog banstva; od turskih ratova na hrvatsko-ugarskom bojištu do sudjelovanja u Tridesetogodišnjem ratu (češko-njemačko bojište). Bilo je pri tom i dobre sreće u ratovanju (“*ar guszto krat gospodin Bogh dá nam sze Turszke sramote nagledati*”)²⁷ ali i strepnje neće li se time poremetiti osjetljiva habsburško-turska ravnoteža na granici (“*Nu što će reći naši Nimci*”²⁸), bilo je i odličja (IV. red “Zlatnog runa”), darova (kovčežića sa svetim moćima), novaca (10.000 talira od francuskog kralja), naslova (“Pair de France - Luj XIV. odn. “branitelj evanđelja” - papa) itd. no prečesto puta “od svih, dopušteno je reći, napušten i ostavljen sam/na cjedilu” (*ab omnibus licet desertus ac desitutus*)²⁹ u zemlji koju neprestance pohode četiri jahača apokalipse: s m r t (“*Turci nazopet podsedoše i silnom rukom uzeše Sisek, naše u njem posikoše i mrtve v Kupu pohitaše*” – zapisuje Ritter Vitezović³⁰), g l a d (“*Godine 1629. - bilježi Petar Keglević u svom ljetopisu*³¹ - *bila je prije žetve tolika glad da mnogi seljaci od te velike gladi na sve strane kraljevstva umirahu; mnogi od njih pored putova. Za vrijeme žetve i također poslije seljaci, osobito siromašni, gladu iscrpljeni umirahu, tako da se činilo kako je velik dio domovine pust*”), k u g a (“*Jeda li Bog da, da ta nesrična kuga i tote na Mostacu jur jednoč prestane, kako i po drugih selih*” – iz pisma Vuka Frankopana³²), r a t (“*Turci priko Save do Zagreba, robljahu i vse ognjem žgahu, otkud okolu pet jezer duš v sužanjstvo otpeljaše*” – bilježi Ritter Vitezović³³).

Ihrer Kays. Mayestät je svojim postupcima osobito poticalo vjernost plemstva krunskih zemalja - jedanput se za ratne uspjehe dobivalo laude:

²⁷ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ... nav. dj. str. 274*

²⁸ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ... nav. dj. str. 274*, Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ... nav. dj. str. 283*

²⁹ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ... nav. dj. str. 283*

³⁰ Ritter-Vitezović, *Kronika u: Zrinski, Frankopan, Vitezović ... nav. dj. str. 463*

³¹ “*Anno 1629 ... fames tanta in regno nostro Sclavoniae ante messem fuit, ut multi hominum prae fame nimia passim per regnum morerentur; multi eorum sepulti penes vias ... Tempore vero messis etiam post coloni praesertim miseri, oppressi infirmitatibus, moriebantur, ut patriae magna pars desolata videretur.*” Šišić, *Ferdo Dva ljetopisa XVII. vijeka (Ljetopis Petra Keglevića)* Starine, Zagreb, 1918. str. 370

³² Laszowski, *Izbor isprava ... nav. dj. str. 103*

³³ Ritter-Vitezović, *Kronika u: Zrinski, Frankopan, Vitezović ... nav. dj. str. 463*

<i>Graf Serin, du edler Held</i>	<i>Grofe Zrinski, ti plemeniti junače,</i>
<i>Deine Faust die Feinde fällt.</i>	<i>Od tvoje šake neprijatelj pada.</i>
<i>Herr Graf Peter, wie das Weter</i>	<i>Gospodin grof Petar, kao oluja</i>
<i>Er dreinschlaget und verjaget</i>	<i>Tripud udari i pohvata</i>
<i>Die Feind von Christenhut</i> ³⁴ .	<i>Neprijatelje kršćanstva.</i>

a drugi put "packe": 1660. dobi Nikola zabranu opsade Kaniže, "našto gnjevan baci sablju na zemlju i otide kući."³⁵

U stankama između dvije provale, dvaju pohoda, dviju bitaka ili dvaju ratova uspijevalo se ponešto i napisati ("*Adriai tengernek Syrenia*", "*Vitéz Hadnagy*", "*Ne bántsad a' Magyart*", "*Tábori kis tracta*" - Nikola odnosno "*Adrianszkoaga mora Syrena*", "*Sibila*" - Petar), ponešto prikupiti za svojevrzni muzej Čakovog Turna: "Na trijemovima bijaše izvješeno zaplijenjeno tursko oružje - osobito se ističahu blistave sablje 'demeškinje' (*splendorem fulgor Acinacum Damascenorum*). U predvorjima bijahu izvještene Turcima otete zastave; nakvašene krvlju označavahu nebrojene pobjede. Također i slike na kojima bijahu prikazana junačka djela grofova (*res a Comite gestae*). Zatim knjižnica napunjena svakim obiljem knjiga (*ex omni librorum copia refertam*), pa riznica sa zbirkom starinskog novca (*antiquorum Numismatum copia*), potom slike kraljeva, knezova i slavni muževa - među ostalim i Martina Luthera i žene mu Katarine" - iz opisa Nizozemca Tolliusa,³⁶ ženiti se (Eusebijom Drašković 1646. i Marijom Sofijom Löbl 1652. - Nikola odnosno Anom Katarinom Frankopan 1654. - Petar), imati djecu (Adam 1662., Marija Katarina - Nikola odnosno Jelena 1643., Judita Petronila 1652., Ivan Antun 1653., Zora Veronika 1654. - Petar).

Možda su braća Zrinski i bili "tipični velikaši XVII. stoljeća, ljubitelji sjaja, lovova i rata, ali i umjetnosti i knjige" (Kombol),³⁷ no jamačno ne i rata *à la turca* ali - reći će u jednoj brošuri Nikola "ovdje nam je živjeti, ovdje umrijeti" (*hic nobis vel vincendum, vel moriendum est*³⁸) i tako sve do 1664. kad "po velikoj nesrechi veliki Ban Hrvatski Mikula knez od Zrinya, Turski strah, od divjaka (tj. vepra) *rassichen* (tj. rastrgan) u *Kurssancih pri Csakovu turnu na veliku shallost vsega orsaga, preminu od ovoga szvita*"³⁹ (Nikola) odnosno 1671. kad "*Zrinskomu Petru i Ferencu*

³⁴ Šegvić, Cherubin *Kult hrvatskih mučenika u: Posljednji Zrinski i Frankopani* (zbornik) Zagreb, 1908., str. 257

³⁵ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 275

³⁶ Jembrih, Alojz *Tollius kod Zrinskog Rieči rieč* (književni zbornik) Čakovec, 1998.

³⁷ Kombol, Mihovil *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda* Zagreb 1945., str. 260

³⁸ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 294

³⁹ Vitezović *Kronika u: Lukjanenko Političeskaja ...* nav. dj. str. 247 ili u njemačkim stihovima anonimca iz 1664. godine: "*Er liegt gehawen todt hier durch ein wildes Schwein, / Gott wolle seiner Seel in Gnaden günstig seyn*".

*Tržačkome v Novom Mestu Bečkom ... glave behu odsečene*⁴⁰ (Petar).

Treći i najmlađi hrvatski urotnik, "Croato romanizzato" kako ga u pismu grofu Czerninu, noć uoči smaknuća, zove car Leopold⁴¹ ili "dobar maliahan kisuracz" (mađ. *kis ur* = gospodičić), kako ga u pismu Frankopanovom vojvodi Nikoli Klastiču godine 1648. zove očevo tajnik Daniel Porubzki,⁴² izdanak je jedne - rekao bi Lopašić⁴³ - rozgve knezova Frankopana koja se po Tršću u Bihačkoj krajini prozvala knezovima Tržačkim.

U sveopćoj pljački zrinsko-frankopanskih dobara (koje se nije libilo ni Njegovo Veličanstvo prisvojivši, između ostalog, skupocjeni svileni pokrivač s Petrova kreveta!)⁴⁴ uništeni su mnogi dokumenti, tako da je godina Frankopanova rođenja ostala dvojbeno sve do današnjega dana.

Većina se autora dosad - temeljem Lukjanenkova⁴⁵ dokaza što ga je Ježić⁴⁶ nekritički prihvatio - opredjeljivala za godinu 1643. Nekritički stoga što je, kako ispravno primjećuje Vončina⁴⁷, riječ o pogrešnom čitanju godine kojom je datirana oporuka kneza Nikole Frankopana a u kojoj se kao nasljednici spominju "*Wolfgango Christophoro de Frangepanis et suis filiis legitimis, videlicet Gaspari et Georgio*" ali ne i Fran Krsto, budući da još nije rođen. Međutim, oporuka je datirana "*Anno incarnationis Christi millesimo, sexcentesimo, trigesimo quarta*",⁴⁸ dakle godinom 1634. a ne 1643. kao što je to pogrešno pročitao Lukjanenko, potom Ježić a zatim drugi.

Vončina potom odbacuje 1) Vodnikov račun⁴⁹ kojim se "ništa ne postiže: ako su gradački isusovci godine 1654. Frana Krstu Frankopana primili na školovanje svrstavši ga pri tom u razred 'principistae' (=dijak druge škole po Habeliću) onda nipošto ne možemo uzeti da je on samo dvije godine iza toga bio sposoban odličnim latinskim i uza suvereno poznavanje rimskih klasika u Italiji objaviti 'Elegiju'; 2) pretpostavku Laszowskoga koji je, imajući na umu stih "*u kolipki majku zgubih*" a znajući pouzdano ("*Ist Ihrer Gnaden der Frauen Gräfin seelig Deposition*

⁴⁰ Ritter-Vitezović, *Kronika u: Zrinski, Frankopan, Vitezović ...* nav. dj. str. 467

⁴¹ Kukuljević-Sakcinski, *Književnici ...* nav. dj. str. 70

⁴² Laszowski *Izbor isprava ...* nav. dj. str. 101

⁴³ Lopašić, *Radoslav Bihać i Bihačka krajina* Zagreb, 1895., str. 226

⁴⁴ Horvat, *Rudolf Zapljena Zrinskih imanja Hrvatsko kolo IV 1908.*, str. 190;

⁴⁵ Lukjanenko, *Političkeskaja ...* nav. dj. str. 153

⁴⁶ Ježić, Slavko *Fran Krsto Frankopan kao književnik* *Suvremenik* god. X, Zagreb 1915., str. 153

⁴⁷ Vončina, *Josip Fran Krsto Frankopan (uvodna rasprava)* SPH knj. XLII, Zagreb 1995.

⁴⁸ Lopašić, *Radoslav Spomenici Tržačkih Frankopana* *Starine XXV* Zagreb, 1892.

⁴⁹ "... Mletački poslanik Zorzi piše 5. aprila 1670 o Franji Krstu Frankopanu: '*non passando vint't anni*'. F. Rački: *Isprave o uroti*, str. 148. *Prema tome bi se pjesnik rodio godine 1643., ali radi puta u Italiju i prve njegove pjesme valja uzeti godinu 1641.*" - Vodnik, *Branko Povijest hrvatske književnosti* Zagreb 1913., napomena na str. 285

in der alhiesigen Pfarkhüchen zu Rain beschehen”- dnevnik Vuka Frankopana⁵⁰) da je godine 1649. umrla i u Brežicama bila pokopana jedna supruga kneza Vuka (on je pretpostavljao - Ursula Inkofer⁵¹ a bila je to zapravo, kako dokazuje Koruza⁵², Dora Paradeiser), zaključio kako se Frankopan rodio “godine 1647. ili 1646.”⁵³. Kad bi se to prihvatilo, zaključuje Vončina, Fran Krsto bi u svojoj devetoj ili desetoj godini tiskao “Elegiju” (što bi bilo čudo za dijete njegovih godina), oženio bi se u jedanaestoj ili dvanaestoj a pogubljen bio u dvadeset četvrtoj ili dvadeset petoj godini. “S punom mjerom opreza” Vončina pretpostavlja 1640. kao godinu Frankopanova rođenja. Tomu u prilog navodi dvije teze: 1) pjesnikov stih “u ditinstvu otca stužih” je u tom smislu znakovit, jer Belostenec u svom *Gazophylaciumu*⁵⁴ djetinjstvo dijeli u dvije faze a koje traju od rođenja do četrnaeste godine života. Budući da je pjesnikov otac Vuk umro 1652. (Knez Gašpar Frankopan piše 13. svibnja 1652. gvardijanu Franji Glaviniću glede “pokopa svoga otca kneza Vuka”), pjesnik se mogao roditi najranije 1638. 2) Ispravu iz 1658. potpisuju “Comes Georgius Frangepan m.p. Marchio Franciscus Frangepan, comes a Tersatz”, dok u ispravi iz 1656. “Knez Juraj Frankopan preporučuje prigodom odlaska brata kneza u Italiju, istoga i nadalje u zaštitu kaptolu Zagrebačkom, kojemu bijaše povjeren nadzor nad njegovom baštinom”, a što bi pak dokazivalo da je Frankopan punoljetnim postao između 1656. i 1658.

Iz rečenog se nadaže sljedeće: opravdano odbacujući pogreške prethodnika, Vončina ipak ne utvrđuje, nego samo nagađa, točnu godinu rođenja Frana Krste Frankopana. Ako je pak o pretpostavkama riječ onda nismo sigurni 1) da je Frankopan pišući stih “u ditinstvu otca stužih” imao na umu baš Belostenčevo određenje djetinjstva (s tim u vezi u Belostenčevu *Gazophylaciumu* nalazimo s.v. *p u e r i l i t a s, -tis, pueritia, -ae Detinsztvo, t.j. perveh deszet let chloveka; s.v. i n f a n t i a Detinsztvo k terpi do szedmoga leta; s.v. p u b e s Mladenecz perve pavulicze perve dlake mladich, let 14. te pod a n n i p u b e r t a t i s dicti sunt pubescimus veró ab anno 14. ad 18. pubertas plena- oszemnayszteh let doba*) i 2) u potpisu isprave iz 1658. godine⁵⁵ uz *Marchio Franciscus Frangepan, comes a Ter-*

⁵⁰ Laszowski, Emil *Dnevnik grofa Vuka Frankopana* Starine knj. XL str. 89

⁵¹ “To je bila Uršula Inkofer, druga žena Vuka Frankopana”. – Laszowski, *Dnevnik ...* nav. dj. str. 89

⁵² Koruza, Jože *Začetki slovenske posvetne dramatike in gledališča* Jezik i slovstvo let. XXIV, štev. 5-6, 8 Ljubljana 1978/79

- Laszowski, *Dnevnik ...* nav. dj. napomena na str. 89

- Laszowski, *Dnevnik ...* nav. dj. napomena na str. 89

⁵³ Laszowski, *Dnevnik ...* nav. dj. napomena na str. 89

⁵⁴ Belostenec *Gazophylacium* (pretisak) Zagreb 1973.

⁵⁵ Lopašić, Radoslav *Spomenici hrvatske Krajine II*, MSHSM knj. XVI, br. CLXXXVIII, JAZU, Zagreb 1885., str. 300

sacz ne stoji m . p . (kao uz *Comes Georgius Frangepan m.p.*) što može značiti da ga on i nije vlastoručno potpisao (original je vjerojatno u budimpeštanskom arhivu), nego je njegovo ime brat mu Juraj a radi uvjerljivosti – možebiti dodao. Ako pak potpis i jest Franov, tada je opet dvojbena teza kako maloljetni velikaši ne potpisuju isprave: u ispravi iz 1637. Petar Zrinski zalaže za dug selo Gornji Lović Petru Budetiću - “Dano i pisano vu našem gradu Ozlju, dan 24. oktobra Leta gospodina 1637. Comes Petrus a Zrini m.p.”⁵⁶ - istomu je tada (rođen 1621.) šesnaest godina!

Naposljetku nam preostaje tek jedna stanovita činjenica a koju Vončina na tragu Vodnika odbacuje: podatak iz izvješća mletačkog poslanika u Beču M. Zorzija datiranog 5. travnja 1670. u kojem ovaj Frankopanovo sudioništvo u uroti pripisuje “vrućoj krvi mladosti od ne još dvadeset osam godina (*attribuiva al calore del anque et della gioventu non passando vint’ ott’anni*)⁵⁷ - naravski sve dotle dok se, eventualno, ne pronađe dokument koji bi sadržavao točnu godinu Frankopanova rođenja.

Tako su 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novom Mjestu skončali urotnici Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan. Budući je “slijepac vodio slijepca” (*caecus caecum duxit*)⁵⁸ oba, posljednji od obitelji, u ovu padoše jamu” - stajalo je, između ostalog, na nadgrobnoj ploči kao pouka onodobnim smrtnicima ili pak kao iskaz previšnjeg smisla za *galgenhumor*, tko će to danas više znati.

Dakako, u galantnoj povijesti Habsburgovaca ovo discipliniranje kičme podanika krunskih zemalja bila je tek jedna, možemo reći, od neznatnijih epizoda; za nas pak Hrvate i našu povijesnu okomicu, ipak nešto znatnije. Naime, “*svako diete u Hrvatskoj moglo je osjećati krizu u kojoj se nalazila domovina, kad je po cijeloj od jednoga kraja do drugoga povrvila njemačka soldateska*”⁵⁹ a da ne govorimo o tome da “*preko polovice ionako male Banske Hrvatske prelazi u neposredni posjed i upravu komore, a više od pol stoljeća ti posjedi ne sudjeluju ni u plaćanju kraljevskih poreza ni u snošenju financijskih tereta ove zemlje*”⁶⁰ ili pak uvođenju apsolutizma odnosno nasilnom prekidu jezičnog razvoja na trodijalekatskoj osnovi.⁶¹

⁵⁶ Laszowski, *Izbor isprava* ... nav. dj. str. 81-82

⁵⁷ Rački, *Izprave* ... nav. dj. str. 148

⁵⁸ Deželić, Velimir *Grobovi u tudjini u: Posljednji Zrinski* ... nav. dj. str. 241

⁵⁹ Smičiklas, Tadija *Poviest Hrvatske* Zagreb 1888., str. 191

⁶⁰ Klaić, Nada *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću* Beograd, 1976., str. 136

⁶¹ “Zrinsko-frankopanski ozaljski krug”

THE ZRINSKI-FRANKOPAN PLOT

By Franjo Pajur, Zagreb

Summary

The Zrinski-Frankopan plot (1671) ended with the execution of Petar Zrinski and Fran Krsto Frankopan (later followed by the executions of Nádasdy and Tattenbach). Being the last members of their lineages, their death also meant the extinguishing of two noble family lines, the Frankopans and the Zrinskis, whose influence on the overall life of the Croatian people had been significant for almost half a millennium. Although the process did have an appropriate juridical form – a separate court of law, it was, nevertheless, flagrant violation of legal standards, i.e. breaching of class rights, because Hungarian and Croatian nobles could be tried only by the Hungarian state assembly. Of course, by confiscating their estates (amounting to as much as 189,000 gulden alone from Nádasdy, the wealthiest crown baron), the king filled up his treasury that had been quite devastated due to expenses linked with the baroque grandeur of the Court, i.e. high style politics (competing with those of Louis the 14th). And while the emperor Leopold was engaged in organizing his baroque wedding and in conspiracies linked with the Spanish heritage, our plotters were bleeding at the bulwark of Christianity. The Zrinski brothers may have been “typical peers of the 17th century, lovers of glamor, hunting and war, and also of arts and literature” (Kombol), but surely not of war à la turca. On the other hand – Nikola’s words in a brochure were the following ones: “here we are to live, here we are to die”. In the overall confiscation of the Zrinski and Frankopan estates and goods (even His Majesty did not mind taking possession of, among other things, an expensive silk bed-cover from Petar’s bed), many documents were destroyed, and the consequence is the doubt remaining in respect to Frankopan’s date of birth. I consider as relevant the rather neglected piece of information from the report of Zorzi, the Venetian representative in Vienna, who considers Franklin’s taking part in the plot as a consequence of “the hot blood of a young man who was less than twenty eight years of age”. Of course, this may be relevant up to the moment when, perhaps, Frankopan’s true year of birth is discovered. We may, as a matter of course, consider these disciplinary actions aimed at disciplining crown countries citizens as less important episodes in the gallant Habsburg history; however, for us Croats and our historical vertical they are of somewhat greater significance.

Key words: the Zrinski family members, the Frankopan family members, plot, the Hapsburg family members, baroque